

## **SUIDSUSANNASÜMFOONIA / libreto**

Märt-Matis Lill, Taago Tubin, Tarmo Tagamets © 2018

*Tekstis on kasutatud löike Hasso Krulli eeposest "Kui kivid olid veel pehmed", "Kalevalast" ja eesti pärimusest. „Kalevala” tõlked võru keelde Jaan Kaplinski, ülejäänud tõlked võru keelde Triinu Laan.*

Tegelased

MEES

NAINE

VANAISA

KOOR

SOLISTID (rahvalauljad)

JUTUSTAJA (hääli lindilt)

JUTUSTAJA: (algus, publik saabub)

Nii! Ütesõnaga... istke, istke... jaa, vot nii! Sa´ kah! Istu, mes sa saisat! Istu! Nii! Hää! Ütesõnaga, ma mõtli, et ma mulgata veidü tuust aost, ku ma... noh tuu oll tuu aig ku ma mõistse viil elost arvo saia ja... nii, kõrralikult... No, näet ei lasta kõnelda... Mes? No, mes? Sa otsit õiget kotust va? Är naaku, istu sinnä, kos saat. Nii! Istu! Kõik kotusse omma tan istmises hää, ja-jah, tuu om umbõ hää kotus istmises. No, ma ei saa arvo... noh, nüüt omma kõik istnu. Hää! Ma alosta. Ütesõnaga, tuul aol, ku ma´... ma´ olli viil nuur ja noh, mul oll ka hindäle võet suurest liinast iks pruut. Nii, egäsjuhus! A ma esi ole ju ma lats ja mul oll koton maal savvusann ja siss ütesõnaga, mul oll liinast egäsjuhus pruut ja ma kutse ta hindäle egäsjuhus külla... Tullgi!?... Ja ma kaie tedä ja mõtli, et no ku ta joba tull, et küta talle õdagus kõrraliku sanna kah. Pandse siss sannaaho küdema ja valmisti kõik kõrralikult ette ja... ja mitme ao pärast, ku sann oll är´ kõetu, lasse karmu ka sannast vällä nink kitse umaette sanna ja siss oll tuu hetk käen. Tuu, noh... Noh, tuu sannamineki aig! Pruut oll nii kihevil, a´ kuiki läts nii, et ma saatse ta iin sanna är´ ja... no, kuigi läts aig mul nii peost är´, et... ja, no... ku ma ütskõrd esi ka sanna jõudse, kae... mu pruut mõsk mi savvusanna sainu puhtas... Tuud hullu pilti kaien, ma´ es mõista ei istu, egä astu! Taa om jo savvusann!... A pääle tuud ma´ ei ole tedä õnnõs inämp nännü. No nii, egäsjuhus! A uvve, vahtse pruudi, võtse iks armastuse pärast ja naabertalost. Tuu vaht mulle nüüt egä hummok otsa, no, joba viiskümmend aastakka, ja sund tüüd tegema! Ma iks küsü ta käest „A mille ma´, piät kõik tüü ütsinda är tegema?“. Tä vastas mulle alati üttemuudu „Egäs juhus!“ Kae, määne lugu... Hää külh, ma... olõ nüüt vakka! Tii´, istke!

## PROLOOG: kaos, hämarus, udu

### I.

HÄÄL (NAINE):, *väga aeglaselt, sugestiivselt*

Kui kivid olid veel pehmed,  
siis oli maa peal tihe udu.  
Maa oli uduga kaetud,  
Udu oli udune maa.  
Lained laksusid hääletult  
Udu oli lainete häääl,  
Meri oli uduga kaetud,  
Meri oli udune maa.  
Meri oli merine maa.  
Meri oli lainetav maa,  
meri oli hääletu laksumine  
sügaval merepõhjas.

Mere põhjas olid liivad.  
Liivad olid mere rannas,  
liiv sahises rannal,  
Põhi oli rand.

Meri oli lauldud maa,  
mere ja maa laul,  
randade ja liivade laul,  
põhjade ja udude heli.

Kui kivid olid veel pehmed,  
valitses maa peal vaikus.  
Vaikus oli maa peal,  
vaikus oli maa all,  
maa oli vaikuse all.  
Maa oli mõistatus.

Maa vaikis vaikimist,  
vaikis vaikuse maha,  
vaikis vaikuse taevasse,  
vaikis vaikuse uttu.  
Udu mahenes. Udu tahenes  
udu tūmises, udu ümises  
udu leebus, udu vaabus,  
udu haljendas, udu õitses  
udunes uduks. Uttu.

Kui kivid olid veel pehmed, siis tuli kord  
õhtu. Isegi siis tuli õhtu,  
kui kivid olid veel pehmed,  
tuli õhtu ja  
sääsed pinisesid.

## EKSPOSITSIOON: loomine, valguskiired udus

### II. 1

KOOR:

Lätsi müüda sugu aigu, viiri müüda veidükese,  
tulli partsi pikkä tsirku, linnäs' siiäq, linnäs' sinnäq,  
ot'se hindäl pesäpaika, kaie hindäl kodopaika,  
linnäs' kõrra hummoguhõ, tõsõ kõrra õdaguhõ.  
Es tä lõvväq pesäpaika, kostki hindäl kodokotust,  
kohe võissiq munaq luvvaq, kohe läässiq munõlõ.

...

Tulli sõs vii-imäkene, esi lainõ latsõkõnõ,  
nõsti põlvõ vii alta, labaluu lainehistä --  
nii seo par'ts sai pesäpaiga, tsirk sai kodokotuse.  
Par'tsikõnõ pikkä tsirku lindõlõsi, loogõlõsi,  
lindõli ja tsirõli, põlvõ pääle alla lasi,  
põlvõ pääle teigi pesä, muni kuusi kuldamunna,  
kuusi oli kullast munna, seitsemäs sai raudamuna.  
Naksi munnõ haudumahe, põlvõ päällä lämmitämä.  
Haudu päävä, haudu tõsõ, haudu tükü kolmat päivä.  
Vii-imä viimäs tunni, lainõ latsi arvo saie,  
et om põlvõ peris pallav, et om kintsu peris kuuma.  
Sis ta põrut' umma põlvõ, umma kintsu kahmastõli,  
veereti munaq vedehe, lasi munaq laini pääle.

### II. 2

HÄÄL (MEES):

Kui kivid olid veel pehmed,  
toodi veepõhjast üles üks maa.  
Noka vahel ta toodi,  
küünthe ja hammaste vahel, /

maa küünistas, hammustas,  
magada tahtis  
vete vallas. /  
Maa toodi üles kui laps,  
suur, sulav, tummine, tume, ;  
maa toodi üles, sest ta oli kord leitud, ;  
leitud ja lubatud,  
ja lutsutatud, /

aga kohta veel maale ei olnud. /  
Kus on koht. Kus on kodu.  
Kus ta koduneb, koht ja kotus, /  
Siis tulebki koht.  
Siis sünnibki maa. /  
Väikse venna põlve peale.  
Suure õe sääre peale.

Sinna, kus kohta ei olnud,  
sinna kus koda ei olnud, /

puhta puhtasse paika,

kus tühi tühja ei tunnud,  
laia lageda vee peale,  
ulapale, kuskile ei kuskile  
luuakse maa.

## II. 3

KOOR:

Munaq murduq mitmes tüküs, lagosivaq, pudõnisiq.  
Saivaq tüküq õigõ hüvvis, purukõsõq parõmbis,  
alapuul' sai maaimässi, ülemb puul' sai taiva'assi;  
munasora ülembäst sai päävakene paistõmahõ,  
munasora alõmbast sai kuukõne kumamahõ;  
seo mis olli kiriväne, nõssi tähis taivahe,  
seo, mis olli mustakõnõ, tast sai pilvi taiva ala.

HÄÄLED (MEES ja NAIN): *koos*

*Koor häälitsedes taustal*

Maa tahtis tantsida.  
Maa tahtis kasvada,  
Maa tahtis puid ja põõsaid,  
maa tahtis mättaid-muhke

*VANAISA asub toimetama kerise juures (lülitab siiani udu tootnud tosumasinad välja, toob vett, paneb vihad likku, st. "ette valmistab sauna". Kosmilisest kaosest hakkab midagi struktureerima.*

## II. 4

KOOR ja SOLISTID:

Ku sai ütsäs ajastaiga, joba kümnes tulli kätte,  
nõsti päädä mere viistä, kergüt' kihhä korge'elle,  
nakaś luuma luudavat, nakaś saatma saadavat,  
suurõ mere sälä pääl, lagõdamba lainõ pääl.  
Kohe kässi käändeli, taha nõnaq nõssivaq;  
kohe virut' umaq jalaq, taha sündüq kalahavvaq;  
kohe hindä ümbre püürsi, taha sündü suuri sükäv;  
kohe lätsi magamahe, taha saivaq silleq rannaq;  
lõhõkalakääroq;  
kohe uma pää panni, taha sündüq lajaq laheq.  
Oiu esi kavvõmbahe, suurõ mere sälä pääle;  
visaś merde saarõkõisi, pilse vette salakariq,  
koh neoq laivaq laotedas, mihi päidä purustedas.  
Saivaq saarõq sünnütedüs, kivistüki kinnitedüs,  
ilmasambaq paika pantus, maaq ja mandreq kokko aetus,  
kiräq kantus kivve sisse, jutiq riibut ruusa sisse.

MEES:

Maa tahtis tantsida. Maa tahtis kasvada,  
kasvada metsa

Maa tahtis puid ja põõsaid, maa tahtis mäntaid-muhke,  
puhmi, tutte, lohke, uurdeid, urge, auke,  
koopaid ja käike, õõsi ja õnarusi.

## **TÖÖTLUS: Suur saunaskäik, esimene leil**

### **III. 1**

*MEES ja NAINE, tõusevad/ilmuvad järgneva ajal aeg luubis udu/suitsu seest. VANAIISA s.a. vormistab ennast istuma saunalavale.*

MEES:

Ma hakkasin kaevama. Kaevasin augu, mis oli auk,  
kõige esimene auk, kõige ausam ja auväärsem auk.  
Siis voolisin võlvi, võlvi peale kuhjasin mulla,  
võlvi alla uuristasin koopa.

NAINE:

Sinna peale kutsusin kive,  
pehmeid ja voolavaid kive, mahedaid, magusaid kive,  
-ma silitasin neid, ma paitasin ja patsutasin neid,  
kividel hakkas hea, kuni kivid hakkasid laulma.

Kivid laulsid. Oi tule peal kivid laulsid,  
kivid laulsid leekide laulu, läksid lauluga  
kõvaks ja kuumaks, kerkisid keriseks kõrgeks,  
kivid laulsid mõnuga, laulsid lõunu ja leili.

MEES:

Kui kivid olid veel pehmed, läksime Vanaisaga  
esimest korda sauna.

NAINE:

„Lõunõt puiõlõ! (*Vanaisa viskab leili s.a., muusikas aktsent*)

Lõunõt maiõlõ! (*Vanaisa viskab leili s.a., muusikas aktsent*)

Lõunõt kuumilõ kivvõlõ! (*Vanaisa viskab leili s.a., muusikas aktsent*)

Lõunõt saina samblilõ! (*Vanaisa viskab leili s.a., muusikas aktsent*)

Vihaleheq andva väke,  
kõoleheq kasvatasõq.”

*Solistide improvisatsioon tekstide taustal*

*Vanaisa tõmbabki hinge ja hakkab vihtlema. Mees ja Naine s.a. "higistavad" (paberpead purunevad). Mees järgneva ajal aeg-ajalt vaikselt: „Manoq!”, mille peale Vanaisa leili viskab.*

### III. 2

MEES ja NAINE (SOLISTID? ja KOOR *taustal*)

Kui kivid olid veel pehmed,  
sündisid kõik inimesed saunas.  
Sauna süda oli maa sees,  
sauna põhi oli maa üsk,  
inimesed tulid maa seest  
ja läksid sauna otsast välja, laia ilma.  
Nad hakkasid elama kõikjal,  
kuhu sai kaevata sauna,  
rändasid ühe sauna juurest teise juurde,  
kuuma ilmaga vihtlesid nad väljas  
ja külmaga pugesisid saunakoopasse sooja.  
Maailm oli maailmatusuur saun.

Kerisekivid oli rõõmust punased,  
kui tuli nende õrna kõhtu noolis,  
nad mõmisesid, ümisesid, laulsid

*Saabub vaikus ja selginemine, leiliauru jääb vähemaks, õhk puhastub järgneva ajal.*

### III. 3

VANAISA, *s.a. ikka vihtleb end*

Kõrd lei Taivataat maailma. Ku tä uma ilmaluumisõga valmis sai, otsust' tä sanna minnäq. Taivataat' läts' sanna, pand' umaq ilmaluumisõ riistaq sanna vüürüste. Hindäle uutmalda löüd' tä sannast iist Vanapagana. Taivataat jutust' sannan, kuis tä suurõ tüüga ollõv toimõ saanu ja nüüd puhata tahtõv. Vanapakan' rutut' sannankäumisega, haard' vüürüest ilmaluumisõ riistaq ja lipsas' sannast vällä. Ku Taivataat peräkõrd puhas oll' ja sannast vällä tull', tahtsõ tä vüürüest ummi ilmaluumisõ riistu võtta, a ... inämb es olõki midägi võtta. Tä sai kõrraga arvu, et Vanapakan' om noidõga ärq lännüq.

*Vihtlemine lõpeb.*

### III. 4

KOOR:

Kui kivid olid veel pehmed,  
olid loomiseriistad kõik reas.  
Nende mõte oli mul teada,  
nende tähendus oli mul peas.

Ma võtsin nad oma pihku  
ja mul oli tuhandeid käsi:  
tuleb kippelt teha, mis tarvis,  
tuleb teha tuhandekesi.

Ja ma tegin kaari ja ringe  
ja sõlmi, jõnkse, spiraale,  
ei jäänd ühtegi kirja vette,  
aga musttuhat märki jäi maale.

Ma tegin need mäed ja orud  
ja palju jõgesid, järvi,  
oli läte selge ja puhas  
ja soo oli sita värvi,

mererand oli kääruline,  
seal kõrgusid kaljupangad,  
maa kobrutas, muutis kuju  
nagu tormavad pilverangad

ja lainetas nii nagu meri,  
siit sile, sealt kipras ja kurdus,  
mõnes paigas ta kiskus kokku,  
mõnes rebenes, lõhenes, murdus.

Maa pind oli pude ja muhklik,  
silmapiir oli sakiline.

VANAISA:

Ma lei vormõ meeeldä huuga  
selle et tüü oll' hädäline

es olõ' aigu märki ja mõõta  
ei rehkendä' peris täpsehe,  
ummõhtõ panni kõik paika  
hillä-tassa ja helläkeisi.

Tuu pilt oll ütteaigu pühäline,  
illos, jälle ja hirmsa  
a mullõ, mullõ ja maalõ  
nii lihtsä ja trüüstjä.

### **III. 5**

SOLISTID:

Kui kivid olid veel  
pehmed, käis laotuse  
all kõva tuul,  
see oli minu tuul, mina  
tõmbasin lõõtsa ja laulsin,  
ma laulsin kokku kõik  
maa ja taeva, laulsin  
kõik jälle valla,  
laulsin maa mereks ja  
mere maaks, suure varba  
väikeseks laulsin,  
laulsin küüned hammasteks,  
hambad küünteks, peo-  
pesad taldadeks laulsin,  
laulsin asjadest, mida veel  
olemas polnud, midagi  
polnud veel loodud,  
laulsin trompeti torupilliks



ja pajuviile saksofoniks,  
laulsin raamatud lindudeks  
ja telekad kaladeks,  
laulsin laulud lauludeks,  
pealikud nõidadeks,  
laulsin, kuni see laul oli  
lauldud, laulsin ja siis  
lasksin lahti.

Käis kärakas, sädemed  
lendasid laiali, ilm ja ilmade ilm  
oli loodud.

*Suur pauk*

## ÜLEMINEK

JUTUSTAJA (HÄÄL lindilt):

Nii! Ütesõnaga, istke, istke... Hää! Nii om! Ütesõnaga, ma mõtli, et ma mulgata veidü, et, noh, et ma ole sündünü tuul, inneskidel aol, ku kõik oll umbalõ illos... nink tegelikult ma ole kurakäeline ja ku ma viil väiku olli (iks peris poiskõnõ), es lupa mul imä kura käega süvva ja opas minno hää käega suppi helpmä. Noh, opse är! Mõne ao pärast tull imä ja üteli „Süvvä sa joba mõistat. Nüüt opit hää käega kirotama!“. Ma küsse, „Mille?“. Imä üteli, et „Valitsuse käsk!“. Noh, ja nüüt olõ ma nigu katepaikne, süü ja kirotata hää käega, a´ leiba lõika ja naklu pessä saina iks kura käega! A´, mis tuu savvusann siiä putus?! Ei tiiä... Ütesõnaga, mõtelge ja istke!

*Naine teeb mingi edasist leilitamist ettevalmistava tegevuse (lisab „tuld“) ning siis on Vanaisa ja Mees koos saunalaval.*

## Teine leil

### IV. 1

MEES:

Jummal' sekkä!

VANAISA:

Jummal' hää miis!

MEES:

Jummal', annaq tervüist!

*Vanaisa viskab leili ja hakkab Meest rituaalse karmusega vihtlema.*

KOOR: (*Mees ütleb s.a. aeg-ajalt vahele: „Manoq!“*)

Ütel' seppä Ilmarinen: „Annikki mu sõsareni,  
maq tii sullõ tsolõkõsõ, sõrmõ tii sul sõrmussõq,  
katõq, kolmõq kõrvarõngaq, viieq-kuvvõq kaalakõrraq.  
Kütäq keres häste kuumas, lasõq lõunu mesine,  
tsuskaq tullõ piini puida, lahastõlõq lastukõisi;  
tuuq mul veidü tuhaperrä, soetaq veidü seebikeistä,  
sis maq mõsõ pää puhtas, silmänäo peris  
sügüsesdist sepätõiest, talvidsist tahmatõiest.”

Annikki hää lats'kene küti sanna salo veereh,  
võti puid, mis pikne lõõnūq, Ukko esi maaha võtnuq,  
kiviq kor'ssi kosõ alta, esi kand'e keressele;  
vii tõi lemme-lätte'esta, selge'esta soonõsta; vihaq võti varikusta, pehmeq vihaq palosta.  
Havvuti mesidseq vihaq õkva mesikivve päällä,  
piimädse tei lehelidse, makõ segähüti seebi,  
et seo siipi tsisisi, tsisisi ja hudsisi,  
nii sai peidmiis päädä mõskõq, uma kihä puhtas küüriq.

Esi seppä Ilmarinen, tagoja igipõlinõ,  
tsagi näio ehte'eida, parand' sorrõ sõsaral,  
üte lõunu lämmeneh, üte sanna saaneneh;  
anni tettüq näio kätte; näio ütel', kosti vasta:  
„Veli, sullõ küti sanna, aie kuumas keresse;  
kõovihaq sullõ tõie, esi sullõ havvuti.  
Sannutaq sõs velekene, mineq mõsõq hinnäst puhtas,  
et saass hiusseq linakarva, silmäq vahtsõ lumõ karva.

Sis seo seppä Ilmarinen lätsi esi sannutama,  
võti lõunu lobõvalla, vihtsõ hindä valgõ'õssi;  
Mõsi silmaq silevissi, silmäkulmuq kumõrissi  
kaal sai kanamuna karva, nägo noorõ lumõ karva.  
Tulli sannast, aste tarrõ, olli nigu tõses tettü,  
silmakeseq sinetäseq, põsõsarnaq roosatasõq.

MEES:

Aiteh, Jessukõnõ, aiteh, sannalõunõkõnõ!

*Peale hirmsat leili ja vihtlemist, higistamist ja „detoxit“, hakkab Mees tegema näole rituaalseid maalinguid ja võtab kätte vibu või pussnoa. Ilmub Naine, hirvena.*

## **Kosjaminek / Püha hirve tapmine**

### **IV. 2**

SOLISTID ja KOOR:

Võti tupõ tur'a pääle, vahtsõ vibu ola pääle,  
kõva kepi kämblehe; panni suusaq sõitemahe,  
lumõlavvaq liikumahe.

Hiie hirm oll' kipõ juuskma, Põhja põdõr lippama  
Põhja miihi maie päällä, Põhja naisi nurmi päällä.

*Jõuab Hirvele järele.*

Punsõ, väütsi, virot', kupat', muku marut' maada müüdä;  
edimädse huuga jõuse, kohe vaivaltsõ silmäl nätäq,  
tõsõ huuga pässi taha, kohe inämb kõrv es kuulõq,  
kolmandama huuga joba uma kae sai hirve sälgä.  
Võti vag'ja vahtõrõdsõ, kõo ossast sai kõüdüsse,  
minka hirve kinni pandaq tammõpuisõ tahra taade:

„Siin sa saisaq, Hiie hirvi, siin sa püsü, põdrakõnõ!”  
Hirve sälgä silesteli, hirve turjo lapsuteli:  
„Siin pääl olõssi hää ollaq, võissi olla makus maataq  
noorõ näiokese hõlmah, kan'glih kinä kanasõ.”  
Vihatsõs sai Hiie hirvi, naksi väega rabõlõma;  
vidi maa seest vahtravag'ja, lahkse maaha tammõtahra.  
Nii tä pässi pagõhõma, hirvekene hilpõlõma,  
üle soie, üle maie, vasta varikumägedä,  
kohe silmäl vaiv om nätäq, kohe inämb kõrv ei kuulõq.  
Sis seo verrev velekene õkva väega vihasti,  
vihasti ja süändi, kupat' hirve takah aama.

*Lemminkäinen pöördub Ukko poole:*

„Oi sa Ukko ülemb jummal,  
sina taivapilvi pilja, vihmapilvi veerütäjä,  
tii valla taivakaaseq, pästäq valla ilma usseq,  
saada ravvasta rahetta, rasset räüssä taiva'asta  
hobeselle haŕa pääle, Hiie tjakõ tuŕa pääle.”

*Ukko nõidus peatab Hirve ja Lemminkäinen jõuab jälle Hirvele järele.*

„Hiierahva hää hobene, varsakõnõ vatulõuga,  
pistäq kuldanukikõnõ, hõbõhõnõ nõnakõnõ  
siiä kullast päitsihe, hõbõhõidsi suitsihe.  
Ei ma sinno pall'o sunniq, ülelarvo takah aijaq,  
sõida inne tükü tiidä, tükü tiidä, marga maada;  
mul om minek Pohjolahe, sõit om kur'a ämmä manu;  
ku ma vitsaga vuhista, pikkä kapla keerota,  
sinno siidilla silitse, rõiva veerella virota.”

Hiierahva kõrb hobene, varsakõnõ vatulõuga  
piste kuldanukikõsõ, hõbõhõdsõ nõnakõsõ  
sinnä kullast päitsihe, hõbõhõidsi suitsihe.  
Niida lahhe Lemminkäinen sääd'e suitseq sälü suuhtõ,  
suitseq suurõ sälü suuhtõ, päitseq hõbõhõdsõ päähä,  
esi karas' sadulahe, sälgä Hiie hobõsõlõ.

*Mees paneb hirvele/Naisele „päitsed pähe”, vangistab ta rituaalselt. Naine rabeleb lahti, Mees sööstab talle järele, koos nad rullivad ja püherdavavad mõnuoiete saatel nii nagu ennem.*

## **Viljakusrituaal**

### **IV. 3**

KOOR ja SOLISTID:

*Koor*

Linnäs' kodus hummogusta, taivatsirku päävä puulta,  
üts siiv vidi ilma viirtä, tõnõ lahut' laini'ida;  
hand seo joosi müüdä merdä, pää seo puttõ taivaservä.  
Linnäs', linnõl', keerut', kupat', kaie siiäq, kaie sinnäq,  
linnäs' miihi kandsi pääle, koksas' noka katust vasta --  
miihi kandsil ravvast katus, es tä päseq sinnäq sisse.

*Solistid paralleelselt*

Siin mina hõl'lu õdanguni,  
siin mina hõl'lü hämareneni,  
siin mina pilgu pime'eni,  
kirra kikka ajani!  
Refr: kiikejääle

Linnäs', liike, keerut', tsirot', kaie siiäq, kaie sinnäq,  
linnäs' naisi kandsi pääle, koksas' noka katust vasta –  
naisi kandsil vaskikatus, es tä päseq sinnäq sisse.  
Linnäs', liike, keerut', tsirot', kaie siiäq, kaie sinnäq,  
linnäs' näiokandsi pääle, koksas' noka katust vasta,  
näiokandsil linakatus, niida kodas pässi sisse.  
Linnäs' kandsi samba otsa, samba otsast laka pääle  
liigut' kotsilt kandsi lavvaq, istõ kandsi akna pääle,  
sulõlinõ saina pääle, siivulinõ salvõ pääle.  
Tast sis kaie tsäröpäidä, tunnisteli lakkapäidä,  
otse näistä ilosambaq, linapäistä lahke'embaq,  
hempäistä hellembäq, paalapäistä parõmbaq.  
Ai sis küüdseq harõvilõ, ai sis noka peräni,  
püüse parvõst parõmba, latskõisista lahkõmba,  
hellemba ja hillembä, verevämbä, valgõõmba –  
tollõ haard' sis ilma kodas, võti kinni pikkäküüdsi,  
kinkal päässä pikäq hiusseq, kinka iho ilosamb,  
sulõq säläh sillembaq, silmäkeseq selgembäq.

Sikk om nii sika' tennü'  
Parh parre1 pandunu,  
Siist mii mari maha sata  
Linnukõnõ liiva löüä,  
Ei ole meid maalt võtjad  
Liiva päält löüdijad,  
Peräst mi ojja siiä upu  
Lättede läpätü -  
Tul'1 küläst küläpoiss  
Vallast valla veerimene,  
Võt't viie sõrmõ pääle  
Kand kate käe pääl,  
Umakõnõ, otsõ sinnu  
Kallikene kaie sinnu!

### *Kiigelaul lõpetab*

*Kerise kohale on laskunud kiik, sellel hakkab Mees Naist kiigutama.*

*Suits on hajunud, "sünnib" laps, kiik kaob. Naine on saunas, ütleb „Aiteh sannaimäle“, hakkab last puhtaks pesema ja keerab tema lõpuks valge rätiku sisse*

### SOLISTID:

Ärä läävä älli päävä,  
ätee ä kauka  
ärä kaos kallis aig,  
vällä läävä väräjist,  
vällä tandsva tanumist -  
läävä külä künnimaale,  
õitsipoiste ainamaale,  
karjusside karjamaale.  
Karjus ikke karjamaada,  
õitsipoissi ainamaada.

### Sünnitamine

#### V. 1

KOOR (lausuvad):

„Aitüma vihtjalõ, aitüma sannakütjäle, sausüüjäle, aitüma viituujalõ ja vihahaudjalõ. Aitüma sanna ehitäjäle, sanna palkõ vidäjäle, keressekivve korjajalõ. Jummal, annaq tervüst käele-jalalõ, luulõ ja lihalõ. Jummal, annaq pikkä ikä ja avvu korgõt.

#### V. 2

NAINE, *lapsele*

Ku kiviq olliq viil pehmeq, sündüsiväq kõik  
inemiseq sannan. Sanna süä oll' maa seen,  
sanna põhi oll' maa üsk, inemiseq tulliq  
maa seest ja lätsiq sanna otsast vällä, laja  
ilma pääle. Nä naksiq elämä egäl puul, kohe

sai kaiba sanna, rännässiväq üte sanna mant (– kävevä – roitsõvaq?) tõsõ mano,  
kuuma ilmaga vihtliq nä välän ja külmäga<sup>3</sup>  
pugõsivaq sannakuupa lämmähe. Ilm  
oll' ilmadusuur sann.

JUTUSTAJA: (*lindilt, nagu vene papp*)

Puulpäävä õdagu ei võiq päält päävä jumalihe minekit inämb kiäki sannan vihtu, selle et kõik tuu vesi,  
miä sõs sannan om, piät veri olõma, ja kõrraga, ku päiv jumalihe lätt, tulõvaq vanaq kur'aq hinnäst  
vihtlõma ja verega hinnäst mõskma.

## **Tõved ründavad / surm**

### **VI. 1**

SOLISTID: (*Vanaisa, rätik peas, ilmub s.a. valgusesse*)

Louhi, Pohjola imändä, kuuli ummi kõrvuga:  
Väinõlä eläs ilosahe, Kaleva kasus kinäste,

Toda kaie kadedähe, esi mõtõt mõlgutõli:  
minkas surma sinnä saata, katsku Kalevale kaala.

Lätsi Ukko palvõle, Pauannetta palssi appi:

VANAISA, *Louhina* ja KOOR:

„Oi, Ukko, ülemb jummal, saadaq kado Kalevale,  
saadaq ravvasta raheta, teräsnõklu taiva'asta!  
Vai sis tapaq taudi väega, surmaq seo sugu armõdu,  
murraq meheq moro pääle, pillaq naaseq põrmandullõ!”

SOLISTID:

Toonõlah oll' sõkõ tütrik, Loviatar vana muuri,  
Toonõ tütrist kõgõ halvõmb, Mana latsist kõgõ jällemb,  
kõgõ kur'a kasvataja, kõgõ halvõmba hakatus.  
Esi oll' muido mustakõnõ, iho irmsa karvaline.

Tuu sõs Toonõ tummõ tütar, Ulappala unisilmä  
sääde sängü tiiraa pääle, pahna pahale maale,  
suikõ sälgä sao poolõ, turi kur'a tuulõ poolõ,  
perse vilu vihma poolõ, kõttu pääväao poolõ.

Tuli tuuli hummogusta, vihur päävä nõsõngusta,  
puhkõ paha piiga rassõs, kohrut kur'a kõtulidses  
taha lakõ liiva pääle, suurõ tühä söödü pääle.

Kan'de kavva kõvva kõttu, vatsatäütä vaivalista,  
kan'de katsi kolmõ kuuda, neländä ja viiendägi,  
säidse ja katesa kuuda, kan'de ütsändägi,  
vana-ao naase muudu, poolõ kuuda kümnendätki.

Ku sai ümbre ütsäs kuugi, kümnes joba kätte jõuse,  
kasvi kõvas kõtukõnõ, vaivalidses vatsakõnõ;  
lats es sünnüq sündümä, vili vällä vaoma.

Pagõsi tä tõistõ paika, ot'se tõistõ kotussegi,  
püürdse pordo pagõmahe, lätsi lauta lasta saama,  
katõ kaljo keske'elle, mitme mäe veere pääle;  
iks es sünnüq sündümistä, nakka-es vili vaoma.

Ot'se, koh saa sünnütädäq, vatsa vaivast valla saiaq,  
ot'se sammelsuu päältä, ot'se alta lättehistä --  
es saaq kõttu kergehembäs, vatsa valla vaivastasa.

Tükse poiga sünnütämä, umma kõttu kergendämä,  
korgõ kosõ keerähüste, vihadse vii veerele;  
iks es sünnüq sündümistä, kõtuvaivast päsemistä.

Nakse irmsa sis itkemä, kurilanõ sis kaibama.  
Kohe piässi ma minemä, mis paika ma pagõma  
umma kõttu kergendämä, latsevaivast valla saama.

Pajat' Jummal pilve päältä, laus' Luuja taiva'asta:  
„Suu pääl om sannakõnõ, mere takah tarõkõnõ,  
pümmehehnä Pohjolahna, kavvendahna Sariolahna.  
Mineq sinnäq sünnütämä, kõtuvaiva kergendämä;  
sinno tah jo oodetase, sino suku sallitase.

Sis seo tummõ Toonõ tütar, matal' Mana lats'kõnõ  
tulli Pohjola tarehe, Sariola sanna maile,  
umma lasta lahutama, umma suku soetama.

*(Vanaisa ilmub jälle Louhina valgusesse:)*

Louhi, Pohjola imändä, Põhja eite harvahammas,  
vei timä sanna salahuisi, laske latsõ lõunu võtma,  
et es kuulõq külärahvas, es saaq sõnna suguvõsa.

Sala saie sanna lämmäs, aie kuumas keresse,  
olt pan'd ussõ hengi pääle, kalja sagaride pääle,  
et ei naassi ussõ hulgma, ussehenge kõvva kiidsmä.

VANAISA, *Louhina*

„Uhkõ eite, ilmatütär, kabo kaunis kuldanõ,  
kõigist naisist sa vanembi, imä inne kõiki tõisi,  
jooseq põlvini merehe, labaluini lainihe.

Võtaq sülge siia suusta, häüssä kiisa kurgusta,  
minkäs võiat küleluida, minkäs salvit säläluida,  
kisut kabo kammitsista, pätät hallõ küüdsistä.”

„Ku ei seost saa avitust, tulõq Ukko, ülemb Jummal,  
tulõq, ku om sinno tarbis, veerüq, ku lätt sinno vaija.  
Tah on tütrik suurõh hädäh, lats'kõnõ om kõtuvaivah,  
suidsu siseh sannahna, lõunu käeh laudu päällä.”

„Kuldakurik võtaq piuu, kuldatõlva kämmelihe,  
aa sis hädäq hajoville, pätäq pihta piina käestä,  
latseluku lasõq valla, ihuussõ tiiq peräni,  
sis saa suuri sündümähe, tsillokõnõ tulõmahe.”

SOLISTID:

Sis seo halva hädäline, Toonõ tütrik umbisilmä,  
kõtulõ sai kergendüstä, ihovärte pästi valla,

vasikir'jä vaiba alla, udsukir'jä rõiva alla.

Ütessä täl sündü poiga, üteainu suvõüuga,  
üte lõunu lõudävillä, üte sanna saadavilla,  
üttestainust ihovaivast, ütetsamast kõtutävvest.

Võti poigil nime pandaq, ummi latsi jaotama,  
egäüts sai tegemistä, egä latsi laskemista,  
üte panni tsorkajaksi, üte pisti puskõksi,  
üte laske luuhaluksi, üte kõtule hädäksi,  
üte paha paiseeksi, üte katso kandajaksi,  
üts sai reiaksi päähä, üts sai hussis süämehe.

Perämine jäi nimeldä, ütsäs ütsi umaette --  
tollõ saadi lättehe, visas' võlussi vesile,  
nõias alla nõdsõ pääle, kaehtajassi külä pääle.

## VI.2

*(Vanaisa, Louhina valguses; s.a. foonil Naine ja Mees haige lapsega hädas)*

KOOR:

Louhi, Pohjola imändä käske muida sinnä saiaq,  
udsudse neeme taade, suurõ saarõ sälä pääle.  
Esi härgüt' halva hädäq, tõie tahaq kurja tõvõq  
väinöläisi vaivamahe, Kalevala koolõtama.

-----  
SOLISTID:

Tast sai vaiva Väinölalle, kooluhädä Kallevalle.  
Vaivlivaq Väinölä pojaq, põssivaq Kaleva latseq,  
tundemalda tõvõ käeh, tiidmätide häti küüdsih,  
põrmand alla mädäni, sängürõivaq räpätiväq.

*(Vanaisa, nüüd Väinämöisenä, ilmub valgusesse:)*

Esiq vana Väinämöinen, tiidjämiis igipõlinõ  
läts' sis päidä pästmähe, armõtuida avitama,  
sõidi sõtta Toonõ vasta, tapõlustõ taudi vasta.

Võti sanna lämmistäda, kuumas küttä keresse;  
tulõ tei puusta puhta'asta, vii tuuduista haloista,  
vei vettä varguisi, panni vihaq var'o ala,  
tsusas' vihaq haudumahe, kõoladvaq lõügenemä.

Visas' esi laugõ lõunu, lõunu õkva mesidse,  
tulikuume kivve pääle, palavale keressele;  
esiq võtt niida kõnõlda, nakas' niida lausuma:

VANAISA, *Väinämöisenä*

„Tulõq Jummal, lõunu võtma, taivaesä sannutama,  
tõbitsile tervüst tuuma, raisatuilõ rahhu tuuma!  
Kaldaq maaha lisna lõunu, pilla maaha paha lõunu,  
et ei poigi palotasi, kõrvaliisi kõrvõtasi.”

„Vettä viska kivve pääle, lasõq kuuma keressele,

saaguq viistä miiksi, muutugu tä magusaksi,  
juusku ku jõgi mesine, makus uja voolaku,  
kividse keresse kaudu, simmel-sammõl sanna kaudu.”

„Ei meid ilma süüldä süvväq, ilmaasjalda tapõta,  
ei meid süütä surmataagi, Jumala luata tapõta,  
kiä meid himost' surma saata, võinu ummi sõnnu süvväq,  
panda paha hindä pääle, vaiva hindäle tagasi!”

„Tuuq mullõ tulinõ mõõka, annaq kätte kipõ rauda,  
minkas kur'a kinni võta, vainlasõq aa pagõmahe,  
tõvõq tuulõ tiidä müüdä, haluq korgõlõ konnulõ.

Taha ma kõik tõvõq tõuka, taha kõik valoq vaota,  
kivitsehe kelderihe, ahivarsi vaihele,  
kõvvu kivvõ kiusamahe, kalgpliita painutama.  
Ei seo kivi kipõt ike, pliit ei vaiva kaibõlõ,  
ku ka pall'o painutedas, ülemäärä müditäs.”

„Toonõ tütõr, vaivalatsi, istut halukivi päällä,  
tah, koh juuskva kolmõ jõkõ, esi kolmõ voolu vaihõl,  
esi jauhat halukivvõ, esi väänät halumäke!  
Saadaq haluq ärä häömä, sinikivve süämehe,  
viaq ärä vii ala süvvä merde minemä,  
tundemalda tuulõ pääle, pääväpaistelda paigulõ!”

„Ku ei seost viil saa-i küländ, tulõq halu haldija,  
tulõq, hädä pernaanõ, tulõ siia, avita meidä:  
saanu tervüs meile tullaq, rahu mii raa pääle.  
Võta haigilt halba halu, viiq viaq vigatsilda,  
et saass haigõ häste maata, põdõja häste puhada,  
vaivaline valust valla, hädäline hengämä!”

„Haara haluq anumahe, vaivaq vaskivaka sisse,  
saaguq haluq halutama, vaivaq vaiva nägemä,  
Halumäe sälä pääle, Vaivakingu keske'elle,  
haluq kiimä katõlahe, podisemä paa sisse,  
mis on üte sõrmõ suuru, paras jago pākā suuru.”

„Kivi om mäe päällä, lahe kivi keske'ellä,  
mis om aetu oherdilla, ravvast puuriga puuritu –  
taha haluq haaratagu, taha vaivaq vaotatagu,  
taha valuq visatagu, paha päävä paossihe,  
et ei päseq päivä vällä, ei saaq üüsse ilma pääle.”

-----  
SOLISTID:

Sis seo vana Väinämöinen, tiidjamiis igipõline  
viil läts võidma valuliisi, hädäliisi hoidemahe,  
ütesällä võide'ella, katesalla kaste'ella.  
Esi üteli' niidamuuudu, laus' niilla sõnulla:

VANAISA, *Väinämöisenä*

„Oi, Ukko, ülemb Jummal, vana miisi taivaline,  
saadaq pilve hummogusta, nõstaq päävä nõsõngusta,



päävälloodõsta lähetä; tulguq mettä, tulguq vettä,  
haavu pääle hoiuksi, valu pääle võide'eksi.”

„Suta-iq ma esiq midägi, ku ei olõq Luuja lupa;  
lahkõ Luuja avitagu, Jummal esi tulguq appi,  
koh ma esi käega käve, kohe esi hengässi!”

„Kohe umaq käeq ei küünüq, käügüq Jummal uma käega,  
kohe sobi-iq mu sõrmõq, sobiguq Jumala sõrmõq.  
Jumalal sillembä sõrmõq, Luujal käpsembä kämbleq.”

„Tulõ, Luuja, loitsimahe, Jummal esi juttu aama,  
kõgõkorgõmb alla kaema; tulgu tervüs üte üüga,  
üte pääväga parannus, saagu süä vaivast valla,  
et ei hädä külge kargaq, halu ei päseq haukama,  
kuri tõbi ligi tükmä, paha halu pitsitämä,  
kooniq päivä meile paistus, kuu om kullakarvaline!”  
(*Laps Naise süles teeb häält.*)

**KOOR:**

Vaga vana Väinämöinen, tiidjamiis igipõline,  
niida hoitse halvaq haavaq, parand' ärä pahaq paiseq,  
pelet' ärä pahaq vaivaq, hiidüt' ärä kur'aq haluq,  
pästi rahva hädä käestä, Kalevala kadumasta.

*Vanaisa on viimaste ridade ajal heitnud saunalavale pikali. Tema leil, s.t. hing on lahkumas. Mees vihtleb teda. Siis peseb, alustab peast ja lõpetab jalgadega. Naine sellal kiigutab süles last.*

**CODA**

**VII**

**VANAISA:**

Mailm! (*ohkab oma hinge välja*)

*Mees säeb viha Vanaisale käte vahele (kaasa teise ilma). Mees tõstab saunalavale veekausi ja Naine asetab lapse sinna istuma. Mees hakkab tegema ettevalmistusi uueks saunaks, nagu Vanaisa alguses: paneb tossumasinad tööle, toob vett ja värsket viha jne). Naine s.a. paneb saunalavale küünlaid ja asetab siis veekausi kõrvale valmis ka värsket viha. Saunalava näeb välja nagu altar, mille keskel istub väike paljas inimene.*

-----  
HÄÄL kusagilt, ilmselt lindilt:

Ma tiiä niimuudu, et, ee, et, ee, tan, noq, naabrinaanõ ka, ku ee sann ee, noq, sannan kõik ärq käeväq,  
sõs tetti alati ristimärk tetti ussõ pääle niimuudu. [...] Tuu oll' tuuperäst, et ee kiäki inämb sanna ei  
läässi, halvaq vaimuq vai tiiä-eiq maq kah.

(N, 70. aastates, Piidsa k., Pallava t., 01.07.2011)